

ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ БЕЙІМДЕЛУ ҮДЕРІСІНІҢ МӘНІ

Сайлауова Балнұр

sakparova68@mail.ru

6B01505 – «Биология» білім бағдарламасының 2 курс студенті
Х.Досмухамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, аға оқытушы, магистр – **Сакпарова А.Қ.**

Кілттік сөздер: бейімделу, аккомодация, ассимиляция, әлеуметтік-психологиялық, жүйке.

Ключевые слова: адаптация, аккомодация, ассимиляция, социально-психологическая, нерв

Keywords: adaptation, accommodation, assimilation, socio-psychological, nerve

Резюме

Адаптация первокурсников в условиях высшего образования - сложный и трудоемкий процесс, поэтому описана динамика исходных физиологических и психофизиологических процессов, протекающих в процессе обучения. Рассмотрены сферы адаптации к учебному процессу и физиологические и психофизиологические адаптации в структуре адаптации студентов.

Resume

The adaptation of freshmen in the conditions of higher education is a complex and laborious process, therefore, the dynamics of the initial physiological and psychophysiological processes occurring in the learning process is described. The spheres of adaptation to the educational process and physiological and psychophysiological adaptations in the structure of students' adaptation are considered.

Жоғары оқу орындарындағы студенттердің бейімделу процесі әр түрлі деңгейде қазіргі уақытта зерттелетін өте маңызды педагогикалық мәселелерінің бірі болып табылады: жаңа тіршілік әлеуметтік шарттарына бейімділігі, жаңа қатынастар жүйесіне бейімділігі, жаңа мамандыққа бейімділігі, жаңа білім беру жүйесіне бейімділігі.

Осыған байланысты «бейімделушілік», «жеке тұлғаның бейімделуі», жоо студентінің бейімделуі» категорияларына теориялық-әдістемелік анализ процестерін жүргізуді, «оқу тобындағы студенттердің бейімделуі» деген түсінігін нақтылау қажеттілігі туындайды [1].

Бейімделушілік деп жеке тұлғаның белгілі бір ортаның шарттарына белсенді бейімделуі дегенді білдіреді, ол әлеуметтік орта мен жеке тұлға арасындағы гомеостазаны қолдайтын процестердің универсалды құбылысы ретінде қарастырылады. «Бейімделушілік» түсінігі физиологияны өте белсенді түрде қолданады, ол көптеген әлеуметтік және кәсіби рөлдерін меңгеру процесіне адамға тұтастай қарауға ұмтылысын сипаттайды. Үлкен кеңес энциклопедиясы бұл терминді былайша талқылайды: «ағзалар құрылысы мен функцияларының бейімделу процесі (дарақтар, популяциялар, түрлер) және олардың ағзаларының орта шарттарына бейімделуі» .

«Бейімделу» түсінігінің көптеген мағыналары бар, оның көптеген деңгейлерінің біріндегі бейімделушілік құбылыстар процесінің мәніне келтіретін кең мағынасы бар жалпылама термин болып табылады (мысалы, анализаторлардың қоздырғыштар әсеріне бейімделушілік процесі ретінде).

Бейімделушіліктің жалпы анықтамасында, бұл түсінікке қарастыру аспектісіне тәуелді әр түрлі мәнді білдіреді. Сонымен қатар бейімделушілік әдетте мынадай түрде болады:

– ағзаның қоршаған ортаға бейімделу процесі;

- ағза мен ортаның арасындағы гармония, теңдестік қатынасы;
- бейімделушілік процесі кезіндегі нәтижесі;
- ағзаның «ұмтылатын» белгілі бір «мақсат».

Бейімделушілік арқасында ағзаның оңтайлы функционалдық қызмет етуінің жеделдетілуі құрылады. Бейімделушілік деп әрбір жүйелердің оңтайлы құрылымы мен тәлім тәрбиесіне жетудегі жаңа ақпаратты алу үшін арналған термин деп түсінеді [2].

Бейімделушілік термин анықтамасына сәйкес, ол үш аспектілерде шығады:

- бейімделушілік қызмет етудің өзгеру мүмкіндіктеріне бейімделетін жүйелердің қасиеті ретінде – бейімделушілік жүйесі;
- бейімделушілік бейімделу жүйесінің процесі ретінде – әрине, бейімділік;
- оңтайландыру критерийіне жету үшін бейімделген ақпаратты өндеуге негізделген әдістемесі ретінде – бейімделушілік алгоритмдері.

А.А. Налчаджян әлеуметтік процестер мәтінінде бейімделушілік терминін қарастырған, яғни жеке тұлғаның әлеуметтік психикалық бейімделушілік санатын ұсынған. Е.В. Осипчуков бірінші курс студентінің жеке тұлғалық бейімделуінде тиісінше оқу тобына тиісінше келесідей сатыларды бөліп көрсетеді:

- бастапқы сатысы, яғни жеке тұлға немесе топ әлеуметтік ортада өздерін қалай көрсету керек екендігі жағдайында, бірақ жоғары оқу орнындағы жаңа ортаның құндылықтар жүйесін тану және бұрынғы құндылықтар жүйесін қолдауда ұмтылады;
- шыдамдылық сатысы, жеке тұлға, топ жаңа ортаны бір бірімен байланысқан құндылық ортасына шыдау көрінісінде сипатталады;
- аккомодация, яғни жеке тұлғаның біруақытта кейбір құндылықтар, жаңа әлеуметтік мәдени ортаны қабылдау кезіндегі, құндылықтар жүйесінің негізгі элементтерін тану және қабылдау;
- ассимиляция, яғни жеке тұлғаның құндылықтар жүйесінің орта тобымен толықтай сәйкестелуі. А.В. Петровский жеке тұлғаның әлеуметтік тұрақты саладағы дамуының үш сатысын бөліп көрсеткен:
 - бейімделушілік;
 - жекешелендіру;
 - интеграция.

Қазіргі ғылым саласында білім алу шарттары бар бейімделушілікпен байланысты процестері кеңінен зерттеліп келеді, әсіресе оқу қызметін сапалы түрде меңгеруге көңіл бөлінеді. Алайда оқу тобына бейімделген студент өзін өзі сенімді және жайлы сезінетін болса, ол соғұрлым әлеуметтік даму жағдайларында басқа бір жаңа шарттарына да жеңіл бейімделеді [3].

Жоғары оқу орнындағы бірінші жарты жылында студенттер оқу қызметіне бейімделуінде бұзушылық тәуекелдеріне ұшырайды. Студенттердің ЖОО-дарындағы оқуларына бейімделу мәселесі ең өзекті болып табылады, бұл студенттік кезеңінің біздің қоғамдағы ең жоғары элита тармағы болып келеді және көптеген зерттеушілермен студенттік тобының үнемі ауруға шалдығуын, олардың арасында невротикалық ақаулықтардың кеңінен таралуы да айқындалды.

Жоғары оқу орнына түскен кезден жартыжылдан кейін студенттерде өзіндік сезімділік, белсенділік, қуаттылық көрсеткіштерінің төмендеуі байқалады, әр түрлі вегетативты бұзушылықтары айқындалады, еске сақтаудың нашарлауына арызданады. Социометрлік дәрежесінің полярлану процестері жүреді, төменгі социометрлік дәрежесі бар белгілі бір топтары бөлінеді, олар қарым қатынас орнатуда қиыншылықтар көреді. Бейімделу жетістігінің маңызды мәні студенттің мамандығын игеруге мотивациялайды, ал топтағы және оқу тобындағы студенттің өзара қарым қатынас дәрежесін де арттырады.

Жетістікті бейімделушілік критерийлері мыналар болып табылады: академиялық өнімділігі, сондай-ақ студенттің орындайтын әлеуметтік рөлі мәтініндегі өзіндік бекітілімі.

Жоғары оқу орындарында оқыту процесіне бейімделудің жетістікті алғышарттары ретінде ерекше факторлары қарастырылады. Студенттердің таным мотивациясының сипаттамасы оқу қызметінің жетістігіне ықпал етеді, сол уақытта нейротизм жоғары көрсеткіштері студенттердің академиялық озаттылығына теріс әсерін береді [4].

Ой қабілетінің ерекшеліктері, еске сақтау қабілетінің даму деңгейі, сана-эмоционалдық белсенділігінің белгілі бір мәні бар. Н.С.Пряжников және Е.Ю. Пряжникова белгілеуінше, көптеген жағдайларда кәсіби келешектерінің деңгейі студенттердің оқуға және академиялық жетістіктерін сипаттайды.

Бейімделудің алғышарттарының қатарында жоғары оқу орнына дейінгі дайындық және ата ана жанұясының материалды орнына нұсқайды. Кейбір зерттеушілердің деректеріне сәйкес жоғары оқу орындарына келіп түсуінде (тиісінше, оқыту процесінде жеңіл жүреді) «жаңа типті» мектептері (лицей, гимназия, арнайы мамандандырылған класстары) дайындалады.

Ережеге сәйкес, бұл ұйымдастырушылық-педагогикалық байланыстарымен және өзара қатынастарымен сипатталады, олар көпшілік жағдайында осындай мектептер мен жоғары оқу орындарында арасында ұйымдастырылады. Сонымен қатар, соңғы уақытта әлеуметтік қабаттандыру тенденциясы басталады, орта мектептен бастап (жоғары оқу орындарына түсудің ең үлкен үміттерін қамтамасыз ететін ата аналары өздерінің балаларын қай мектепте оқитындығын анықтайды). Сондай-ақ мектеп және колледж түлектері жоо-дарындағы оқыту процестеріне бейімделу көзқарасынан теріс және оңды жақтары бар [5].

Бейімделу процесінен көршілес жергілікті бекеттерінде тұратын, өз тіршілік өмірінде ешқандай өзгерістері жоқ студенттері жоо-дарына келіп түседі. Сонымен қатар, бейімделмеген студенттердің ең үлкен пайызы зерттеушілердің жүргізген нәтижелері бойынша алыс аудандарынан келгендері екендігін көрсеткен.

Осы студенттер үшін басқа студенттерімен бірге әлеуметтік байланыстарын орнатуға мүмкіндік беретін және бейімделу процесіне әсер етуімен бейімделушілік тренинг жұмыстары жүргізілуі мүмкін.

Осындай байланыстарды орнатумен мұғалімдер қатарынан кураторлардың жұмысына ықпал етуі де байланысты. Оқу топтарына бекітілген мұғалім көшпенділердің әр түрлі аудандарынан келіп бейімделуі процесінің жетістігін бақылайды. Мұғалімдер құрамының жұмысынан басқа, студенттердің өздері бейімделу процесінде өздеріне көмек көрсете алады. Н.С. Пряжников және Е.Ю. Пряжникова жоғары оқу орындарында оқыту қызметтерін ұйымдастыру бойынша студенттердің бірнеше кеңес-ұсыныстарын көрсетеді, олардың негізгілері оқу-кәсіби қызметінің жеке стилін өңдеуге ұмтылысы болып табылады.

Студенттер үшін бейімделушілік нәтижесі келесі болып табылады: жоғары оқу орындарындағы білім беру ортасы студенттердің жеке қабілеттері мен тұтыныстарын жүзеге асыру ортасы деп саналады; сондай-ақ студенттер жеке ресурстарын дамыту және білім беру ортасының ресурстарын пайдалануды үйренеді.

Студенттердің бейімделуін қолдау жоғары оқу орындары кезінде психологиялық көмек қызметтерін көрсету де болады. Студенттердің оқыту процестеріне бейімделуі бойынша жұмыс тәжірибесі бірқатар жоғары оқу орындарында бар. Бірінші курс студенттерін қолдаудың іске асырылатын бағдарламалары студенттердің өзіндік іске асыруы мен білім беру кеңістігінде қалыптастыратын мәнді бағдарларын анықтау үшін әлеуметтік-психологиялық ортасын құруға бағытталады [6].

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Доклад о положении детей в Республике Казахстан. Астана, 2013.
2. Аналитическая записка Социально-демографическое положение молодежи в Республике Казахстан. Астана, 2010.
3. Здоровье населения Республики Казахстан и деятельность организаций

здравоохранения в 2012 г. Статистический сборник. Астана, 2013, 320 с.

4. Кенесариев У.И., Тулебаев К.А., Амрин М.К., Баялиева Р.А., Бейсенбинова Ж.Б. Здоровье населения и проблемы устойчивого развития Атырауской области. Вестник КазНМУ №1. Алматы, 2013.

5. Шайхелисламова М.В. Гормональный статус и вегетативный тонус у детей 7-15 лет // Ситдииков Ф.Г., Шайхелисламова М.В. // Монография. – Казань: Изд-во ТГГПУ, 2008, 148 с.

6. Юсупов Р.А. Эколого-физиологические обоснование методов и средств оптимизации качества жизни и охраны здоровья населения: по материалам Республики Татарстан: автореф. дис. ... докт. биол. наук : 03.00.13 // Р.А. Юсупов. – М., 2007, 44

